

spraw głównych o nieważność małżeństwa, to jest to możliwe w stosunku do szeroko rozumianych spraw incydentalnych, powstających przy okazji spraw głównych mających za przedmiot orzeczenie nieważności małżeństwa (szeroko na ten temat: W. K i w i o r, *Przedmiot „restitutio in integrum” w kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku oraz w orzecznictwie trybunałów apostolskich w latach 1984-1995*, Warszawa 2001, s. 310-420).

Obecnie zajmowanie się instytucją adwokata kościelnego jest bardzo ważne i szczególnie uzasadnione, bowiem coraz częściej przy trybunałach kościelnych są powoływane do tych funkcji przez biskupów osoby świeckie, absolwenci prawa kanonicznego. Bardzo ważne też wydaje się szczegółowe wskazywanie ich możliwości działania w procesach kościelnych, ponieważ brakuje takich opracowań. Jednakże chodzi o to, żeby takie opracowania były przedstawieniem rzetelnych uprawnień adwokata i na podstawie faktycznie istniejących norm prawnych i praktyki procesowej. Opracowanie Małgorzaty Baran nie tylko nie spełnia takich kryteriów, ale – w moim przekonaniu – wyrządza więcej krzywdy instytucji adwokata kościelnego niż ją promuje i do niej przygotowuje. Zdecydowanie nie polecam tej lektury.

Marta Greszata
Katedra Kościelnego Prawa Procesowego KUL

Recepcja Vaticanum II w prawie kanonicznym. Materiały ogólnopolskiej sesji naukowej zorganizowanej 20 kwietnia 2005 r. z okazji 40-lecia zakończenia Soboru Watykańskiego II, red. S. Tymosz, Lublin 2005, ss. 237.

Książka rozpoczyna się wprowadzeniem redaktora do zebranych materiałów oraz zapoznaniem z tematyką i przywitaniem zebranych na sesji gości. Autorem tej części jest Stanisław Tymosz. Kolejnym tekstem jest referat otwierający sesję naukową ks. Antoniego Dębińskiego, Dziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Bezpośrednio przed referatami zamieszczony jest tekst abpa Józefa Życińskiego, Wielkiego Kanclerza KUL oraz list bpa Jerzego Libery, Sekretarza Generalnego Konferencji Episkopatu Polski. Autorami poszczególnych referatów są przedstawiciele polskich ośrodków naukowych z Warszawy, Wrocławia, Lublina oraz prelegenci z Przemyśla i Sandomierza. Należy złożyć gratulacje organizatorom konferencji oraz redaktorowi zebranych materiałów za wybór tematu w kontekście rocznicy zakończenia Soboru Watykańskiego II. Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL włączył się aktywnie w swoisty jubileusz, który stał się inspiracją do refleksji podjętej na wielu uniwersytetach i wydziałach kościelnych.

Artykuły dotyczą różnych aspektów prawa kanonicznego. Autorzy podjęli refleksję zmierzającą do wykazania wpływu nauczania Soboru Watykańskiego II na regulacje prawa kanonicznego. W pierwszym z nich pt. *Recepcja doktryny Soboru Watykańskiego II w prawie posoborowym* ks. Wojciech Góralski z UKSW przedstawił cały proces kodyfikacji, rozpoczęty przez papieża Jana XXIII i poszczególne etapy recepcji nauki Soboru do prawa kościelnego. Można prześledzić współpracę pomiędzy Komisją Kodyfikacyjną a odpowiednimi Komisjami Soboru. Komisje Soborowe nie tylko oceniały projekty prac nowego prawa kościelnego, ale także inspirowały zmiany, jakich oczekiwano wobec w przyszłych regulacji prawnych. W opinii Autora szczególne znaczenie dla prawa kanonicznego miały takie dokumenty, jak: Konstytucja dogmatyczna o Kościele „*Lumen gentium*”, Dekrety: *Christus Dominus*, *Ad gentes divinitus*, *Presbyterorum ordinis*. *Optatam totius*. Reforma prawa kanonicznego została podjęta bardzo energicznie przez Ojca świętego Pawła VI, co zostało wyrażone w wielu różnych dokumentach papieskich oraz w dokumentach dykasterii Kurii Rzymskiej. Przedstawione dokumenty (s. 35-37) pokazują zakres zmian w prawie posoborowym.

Kolejnym obszarem zmian w prawie kanonicznym, jakie miały miejsce pod wpływem Soboru Watykańskiego II, jest prawo konkordatowe. Tę problematykę przedstawił ks. Józef Krukowski (WPPKiA KUL) Z lektury artykułu; *Recepcja doktryny Vaticanum II w prawie konkordatowym* możemy poznać wpływ Soboru Watykańskiego II na relacje państwo–Kościół. Autor wskazuje na zmiany w przedmiocie konkordatów. Po Soborze Watykańskim II dokonano rewizji w konkordatach przedsoborowych, wprowadzając do nich soborowe zasady, a mianowicie zasadę poszanowania wolności religijnej; zaakceptowana zastała także zasada niezależności i autonomii Kościoła i państwa, każdego w swoim porządku.

Ks. Józef Krukowski mocno podkreśla także fakt użyteczności konkordatów w procesie normalizacji stosunków między państwem i Kościołem po Soborze. To stwierdzenie ma swoje uzasadnienie w rewizji konkordatów przedsoborowych, jak również w praktyce Stolicy Apostolskiej podpisania nowych konkordatów i umów z krajami postkomunistycznymi, z państwami Afryki, z państwami wyznaniowymi, w których chrześcijanie stanowią mniejszość.

Stolica Apostolska praktykuje różne formy umów międzynarodowych. Przykładem takich regulacji są dwa układy z Węgrami, trzy z Litwą, układ z Łotwą, Słowenią czy Albanią oraz trzy umowy ze Słowacją.

Szczególne rodzaje umów dotyczą współpracy Kościoła z organizacjami międzynarodowymi – z Organizacją Jedności Afrykańskiej. Jest to nowość w dyplomatycznej praktyce Stolicy Apostolskiej. Umowy te nie dotyczą wprost spraw związanych z religią, ale spraw, którymi interesują się obydwie strony – chodzi o edukację, zdrowie, prawa człowieka oraz kwestie socjalne (s. 58).

Inną organizacją, z którą Kościół prowadzi dialog jest Unia Europejska. Choć nie została zawarta umowa dyplomatyczna pomiędzy stronami, to Stolica Apostolska stawia swoje postulaty wobec tej organizacji państw demokratycznych, domagając się poszanowania wartości duchowych, zakorzenionych w chrześcijańskim dziedzictwie (s. 58-59).

Ważnym obszarem zainteresowania Kościoła podczas Soboru Watykańskiego II były sprawy ekumenizmu. Artykuł pt. *Przesłanie ekumeniczne Soboru Watykańskiego II*, napisał ks. Sławomir Nowosad (Wydział Teologii KUL). Przypomniął on fakt ekumenicznego przełomu w nauczaniu soborowym. Stanowisko Soboru wyrażone w takich dokumentach, jak Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* i Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* odegrały szczególną rolę w tym przełomie. Nauczanie soborowe stało się impulsem do aktywności, która w szczególny sposób wyrażała dążenia ekumeniczne Kościoła katolickiego. Do takich działań Autor zalicza spotkania papieży z przedstawicielami innych wspólnot chrześcijańskich (s. 75-88). W tym miejscu trzeba też podkreślić powstanie wielu komisji teologicznych. Jeszcze przed Soborem powstało ciało, które przed, podczas trwania i po Soborze jest szczególnie zaangażowane w działalność ekumeniczną Kościoła – to Sekretariat ds. Jedności Chrześcijan. Sekretariat koordynuje działalność ekumeniczną w Kościele (*ad intra*) oraz nawiązuje i prowadzi kontakty z Kościołami i wspólnotami, które nie mają pełnej łączności z Kościołem katolickim (s. 66). Dokumenty dotyczące działalności ekumenicznej (*Dyrektorium ekumeniczne* 1967, 1970; *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu* 1993), udział w aktualizacji i modyfikacji zapisów KPK 1983, KKKW 1991 i *Katechizmu Kościoła Katolickiego* (1992) oraz instrukcje: *Wskazania odnośnie do wspólnych przekładów Biblii* wydanych w latach 1968 i 1987, *Instrukcja o dopuszczeniu do Eucharystii w Kościele katolickim chrześcijan niekatolików* (1972); *Współpraca ekumeniczna na płaszczyźnie regionalnej, krajowej i lokalnej* (1975); *Ekumeniczny wymiar formacji osób zaangażowanych w duszpasterstwo* (1995) – to ekumeniczne dążenia Kościoła. Są one także podkreślone w wielu posoborowych dokumentach. Autor wskazuje na encyklikę Jana Pawła II *Ut unum sint* oraz list apostołski *Tertio millennio adveniente*.

Artykuł ks. Sławomira Nowosada jest cennym i starannie udokumentowanym studium dotyczącym wpływu Soboru Watykańskiego II na działalność ekumeniczną Kościoła. Autor przedstawił ten proces, ukazując przedsoborowy kontekst w działalności papieża Jana XXIII aż po działalność kontynuowaną przez papieża Jana Pawła II.

Ks. Stanisław Tymosz (WPPKiA KUL) w artykule *Recepcja nauki soborowej w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego* ukazał szeroki aspekt aktywności synodu. Autor bardzo wyraźnie podkreśla, że II Synod Plenarny był mocno związany nauczaniem Soboru Watykańskiego II. Dokumenty Soboru Watykańskiego II stanowiły także podstawę dla synodu w takich obszarach nauczania. Autor bardzo syntetycznie pokazuje związek pomiędzy nauczaniem soborowym a nauczaniem II Synodu Plenarnego. Z lektury artykułu czytelnik dowiadyuje się, jakie są źródła soborowe poszczególnych części nauczania Synodu: *Małżeństwo i rodzina*, *Szkoły i uniwersytety*; *Życie społeczno-gospodarcze*; *Kościół wobec rzeczywistości politycznej*; *Ewangelizacja kultury i środków społecznego przekazu*; *Misyjny advent nowego tysiąclecia*; *Sól ziemi*; *Powołanie i posłannictwo świeckich*; *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*; *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*; *Posługa charytatywna Kościoła*; *Świętość. Dar i zadanie*; *Duszpasterstwo polskie za granicą*; *Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła*.

Cenne są wnioski końcowe, z których dowiadujemy się, że teksty soborowe były podstawą dla statutów synodalnych.

W kolejnym artykule przedstawiono synodalną aktywność Kościoła w niektórych diecezjach polskich. Ks. Józef Bar (Przemyśl) jest autorem artykułu *Recepcja soborowej nauki o Kościele jako wspólnocie w pracach i uchwałach Synodu Archidiecezji Przemyskiej (1995-2000)*. Autor przedstawia krótko historię Synodów Archidiecezji Przemyskiej oraz cele 29 Synodu zawarte w dekreście metropolity przemyskiego abpa Józefa Michalika. Wyraźnie wskazuje się, że najważniejszym zadaniem każdego synodu jest stanowienie prawa partykularnego. Drugim celem synodu był aspekt formacyjny. Aby synod mógł dobrze spełnić swoje zadanie, konieczna jest jego odpowiednia organizacja. Szczególną troską metropolity przemyskiego było to, aby w synodzie uczestniczyły także osoby świeckie. Ich udział w synodzie najbardziej uwidaczniał się poprzez obecność w parafialnych grupach dyskusyjnych. Nad przebiegiem prac czuwała Komisja Główna. Szeroka dyskusja nad dokumentami synodu miała miejsce zarówno w zespołach parafialnych, jak i dekanalnych. Wprowadzone w formie poprawek propozycje przygotowane przez Komisję Główną były później głosowane. Nad dokumentami głosowano w zespołach synodalnych, których skład był bardzo szeroki (s. 134), aby odzwierciedlał strukturę ludu Bożego. Wniesionymi w zespołach poprawkami zajmowała się Komisja Redakcyjna. Końcowym owocem pracy synodu jest dokument, który składa się z dwóch części: część pierwsza to statuty, a część druga to aneksy.

Dokumenty synodu, stosownie do przepisów prawa, zostały zaakceptowane przez metropolitę przemyskiego.

Z artykułu ks. Bara dowiadujemy się o celach synodu zwołanego w konkretnej diecezji. Wyraźny był w nim udział pasterza diecezji i jego troska o jak najszerszy udział kapłanów oraz osób świeckich. Owoce obrad synodu zostały przedstawione w dokumencie końcowym. Autor artykułu przedstawił strukturę synodu na poszczególnych jego etapach oraz, syntetycznie, treść dokumentu końcowego.

Ks. Waldemar Gałązka (Sandomierz) jest autorem artykułu *Recepcja Vaticanum II w synodzie sandomierskim z 1999 roku*. Z rozważań autora poznajemy ciekawą myśl, dotyczącą drugiego synodu sandomierskiego: „Mówiąc o recepcji Soboru Watykańskiego II przez drugi synod sandomierski wypada uznać, że właściwie nie dokonuje on recepcji postanowień soboru ani nawet myśli soborowej, ale raczej ukazuje aktualny stan tej recepcji...” (s. 141). Przedmiotem refleksji były dokumenty soborowe, które stanowiły podstawę do refleksji na temat: *Teologia diecezji; Nauczycielskie zadania nauczania Kościoła sandomierskiego; Liturgia i życie liturgiczne w diecezji sandomierskiej, posługa pasterska Kościoła sandomierskiego; Duchowni Kościoła sandomierskiego; Świeccy w Kościele sandomierskim oraz Życie konsekrowane i jego posłannictwo w Kościele sandomierskim*. Autor wykazał wpływ dokumentów soborowych na powstanie i treść dokumentów drugiego synodu sandomierskiego.

Kolejny blok tematyczny stanowiły referaty dotyczące recepcji nauczania soborowego w realizowaniu przez Kościół zadania uświęcania. Reforma liturgii, zmienne, odnowione obrzędy sprawowania sakramentów świętych stanowią ważny

aspekt recepcji rzeczywistości kościelnej do nauczania Soboru Watykańskiego II. Podczas sympozjum ta problematyka została podjęta w różnych aspektach.

Kolejne trzy artykuły dotyczą życia sakramentalnego – sakramentu małżeństwa i sakramentu Eucharystii. Ks. Franciszek Nieckarz (Diecezja zamojsko-lubaczowska) przedstawił temat *Recepcja nauki soborowej o małżeństwie i rodzinie w KPK z 1983 roku*. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez Jana Pawła II w sprawach dotyczących sakramentu małżeństwa nawiązuje do nauki Soboru Watykańskiego II. Autor ukazał relacje norm kodeksowych z Konstytucją duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*. Te relacje dotyczą takich aspektów prawa małżeńskiego jak: określenie małżeństwa (kan. 1055), cele małżeństwa (kan. 1134), jego przymioty oraz zgoda małżeńska (kan. 1057).

W recenzowanej książce jest artykuł ks. Edwarda Góreckiego (PWT Wrocław) *Nauka o Eucharystii w Kodeksie Jana Pawła II z 1983 roku*. Zachętą do podjęcia tego tematu są dokumenty Jana Pawła II: encyklika *Ecclesia de Eucharystia* oraz list apostolski *Mane nobiscum Domine*, ogłaszający Rok Eucharystii trwający od października 2004 do października 2005 r. Konstrukcja artykułu ukazuje problematykę sakramentu Eucharystii w dwóch aspektach: w aspekcie nauczania oraz w aspekcie sprawowania kultu.

W części dotyczącej nauczania Autor wymienił dokumenty soborowe i posoborowe, które są źródłem nauki o sakramencie Eucharystii zawartej w KPK z 1983 r. (s. 175-176). W kontekście tych dokumentów należy rozumieć kodeksowe sformułowania dotyczące sakramentu Eucharystii: pamiątka śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa; uwiecznienie ofiary krzyża; szczyt i źródło kultu Bożego; szczyt i źródło życia chrześcijańskiego.

Z drugiej części artykułu czytelnik może poznać opinię Autora na temat zadań Kościoła w kontekście sakramentu Eucharystii. Na pierwszym miejscu Autor wymienia te elementy, które powinny mieć miejsce w nauczaniu Kościoła. To nauczanie powinno dotyczyć szacunku do sakramentu Eucharystii, znaczenia przyjmowania sakramentu Eucharystii podczas Ofiary Eucharystycznej, przyjęcia Eucharystii pod dwiema postaciami (s. 183-184).

Kolejnym obszarem rozważań ks. Góreckiego jest obowiązek udostępnienie wiernym Eucharystii jako Ofiary i Pokarmu. Wiernym należy zapewnić możliwość udziału we mszy św., i tej myśli jest podporządkowane ustawodawstwo Kościoła. Także wierni mają prawo do przyjmowania Najświętszego Sakramentu. Temu uprawnieniu są podporządkowane regulacje dotyczące nadzwyczajnych szafarzy komunii św., możliwość przyjęcia komunii św. poza mszą św., możliwość przyjęcia jej po raz drugi oraz normy dotyczące udzielania wiatyku.

Następnie Autor przedstawia regulacje dotyczące kultu eucharystii poza mszą św. Wymienia normy dotyczące bezpiecznego przechowywania Najświętszego Sakramentu oraz wystawienia Najświętszego Sakramentu czy adoracji prywatnej.

Studium ks. Góreckiego jest spojrzeniem na sakrament Eucharystii z punktu widzenia nie tylko norm prawnych. Uwzględnia ono także duchowy pożytek wiernych, którego dostępują przez szeroko rozumiane przeżywanie, uczestniczenie w sakramencie Eucharystii. Przedstawione myśli zawarte w posoborowych i poko-

deksowych dokumentach zawierają cenne wskazówki do odpowiedniego, zgodnego z myślą KPK 1983 przeżywania sakramentu Eucharystii.

Ostatni artykuł, którego autorem jest ks. Jacek Jaśkowski (WPPKiA KUL), dotyczy obowiązków proboszcza odnośnie do Eucharystii w KPK z 1983 roku. Ks. Jaśkowski przedstawia je w relacji do powierzonych jego opiece wspólnoty parafialnej. Autor w sposób syntetyczny przedstawia i komentuje kanony, z których dowiadujemy się o obowiązkach proboszcza dotyczących nauczania o znaczeniu Eucharystii.

Kolejny aspekt rozważań Autora dotyczy sprawowania Najświętszego Sakramentu przez proboszcza, co powinno mieć miejsce we wspólnocie parafialnej. Troska o kult sakramentu Eucharystii wyraża się w przygotowaniu dzieci do przyjęcia pierwszej komunii św., posługi sakramentalnej chorym oraz całej wspólnoty, czuwaniu nad tym, by do komunii św. przystępowały osoby odpowiednio przygotowane, a nie były dopuszczane osoby będące w karach kościelnych i trwające w jawnym grzechu ciężkim. Ks. Jaśkowski swoje rozważania opiera na normach KPK 1983, które uzupełnia dokumentami wydanymi w związku z Rokiem Eucharystycznym. Dotyczą one formacji do przeżywania sakramentu Eucharystii i sprawowania jej zgodnie z obowiązującymi normami.

Recepcja Vaticanum II w prawie kanonicznym zawiera artykuły, które stanowią cenne studium w omawianych kwestiach. Źródła i literatura świadczą o autentycznym zaangażowaniu Autorów w opracowania przedstawionych tematów. Autorami są wybitni, uznani specjaliści z zakresu prawa kanonicznego jak również młodzi pracownicy naukowcy. Taki skład prelegentów oraz autorów świadczy o udanej próbie wpływu na rozwój prawa kanonicznego, podjętej przez ks. Stanisława Tymosza, redaktora materiałów i organizatora sympozjum.

Ambroży Skorupa

Katedra Prawa Instytutów Życia Konsekrowanego
i Stowarzyszeń Życia apostołskiego KUL

HISTORIA

W BADANIACH NAUKOWYCH PRAWNIKÓW I KANONISTÓW

Magdalena Pyter, *Nurt historycznoprawny w kanonistyce polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2006, ss. 174.

Wydana ostatnio książka Magdaleny Pyter zasługuje na szczególną uwagę, i to z wielu względów. Po pierwsze dotyczy ona bardzo ważnego okresu w dziejach